

УДК 65.456.78

Волкова І. А.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Волинського інституту економіки та менеджменту,***Панасюк В. В.,***здобувач Волинського інституту економіки та менеджменту*

ОЦІНКА КУРСОВИХ РІЗНИЦЬ У СФЕРІ ЗЕД В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті досліджено і узагальнено теоретичні та методичні засади оцінки курсових різниць у сфері зовнішньоекономічних операцій відповідно до Податкового кодексу України.

Ключові слова: курсові різниці, Податковий кодекс України, зовнішньоекономічна діяльність, доходи, витрати, валютні курсові різниці.

В статье исследовано и обобщено теоретические и методические основы оценки курсовых разниц в сфере внешнеэкономических операций в соответствии с Налоговым кодексом Украины.

Ключевые слова: курсовые разницы, Налоговый кодекс Украины, внешнеэкономическая деятельность, доходы, расходы, валютные курсовые разницы.

The study and synthesis of theoretical and methodological principles of evaluation exchange rate differences in zovnishnoekonominyh operations under implementation of the Tax Code of Ukraine.

Keywords: exchange rate differences, the Tax Code of Ukraine, foreign trade, income, expenses, currency translation differences.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання діяльність на зовнішньому ринку сприяє економічному зростанню країни, інтенсифікації виробництва, удосконаленню технологій та поповненню ринку споживчих товарів. Українські суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності укладають контракти, як правило, у валюті іноземних контрагентів, а у бухгалтерському обліку ці операції відображаються в національній валюті за валютним курсом, який постійно коливається. Для того щоб урахувати коливання валютного курсу і забезпечити достовірну оцінку активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат, необхідно правильно врахувати курсові різниці, які можуть суттєво впливати на фінансовий результат підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У розробку питань удосконалення системи бухгалтерського обліку та, зокрема, обліку курсових різниць вагомий внесок зробили сучасні вітчизняні вчені: Ф. Ф. Бутинець, Ю. А. Кузьмінський, С. О. Левицька, М. С. Пушкар, В. В. Сопко, Н. Балабайкіна, Дж. Блейк та інші. Проте низка методичних засад означеної проблематики залишається не вирішеною, що зумовило тематику дослідження.

Мета і завдання дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних та методичних засад оцінки курсових різниць у сфері зовнішньоекономічних операцій відповідно до Податкового кодексу України.

Виклад основного матеріалу. Згідно з нормами п. 1 Прикінцевих положень Податкового кодексу окремі його розділи, статті та пункти набирають чинності у різні терміни. Так, р. III “Податок на прибуток підприємств”, в тому числі спеціальні норми з оподаткування операцій в іноземній валюті як операцій особливого виду, набрали чинності з 1 квітня 2011 року.

Отже, визначимо основні відмінності між чинними та новими нормами і дамо їм коротку оцінку.

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”[2]	Податковий кодекс України [1]
<p>пп. 7. 3. 1 Доходи, отримані (нараховані) платником податку в іноземній валюті у зв’язку з продажем товарів (робіт, послуг) протягом звітного періоду, перераховуються в гривні за офіційним валютним (обмінним) курсом Національного банку України, що діяв на дату отримання (нарахування) таких доходів, і не підлягають перерахуванню у зв’язку зі зміною обмінного курсу гривні протягом такого звітного періоду.</p>	<p>пп. 153. 1. 1 Доходи, отримані/нараховані платником податку в іноземній валюті у зв’язку з продажем товарів, виконанням робіт, наданням послуг, у частині їхньої вартості, що не була сплачена в попередніх звітних податкових періодах, перераховуються в національну валюту за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, що діяв на дату визнання таких доходів згідно з цим розділом, а в частині раніше отриманої оплати за курсом, що діяв на дату її отримання.</p>

Повністю змінився підхід до визнання доходів, так зване правило “першої події” вже не діє, а дохід визнається для реалізації товарів – за датою переходу до покупця права власності на такий товар, а для послуг і робіт – за датою складання акта або іншого документа, який підтверджує їх виконання.

Цим пунктом прямо не визначено, що облік доходів, отриманих/нарахованих в іноземній валюті у зв’язку з продажем товарів, виконанням робіт, наданням послуг, здійснюється відповідно до положень

(стандартів) бухгалтерського обліку, але для визначення такого доходу можна буде скористатися нормами п. 5 та абз. 2 п. 6 П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” (особливо останнього, в якому йдеться про отримання авансу для подальшої поставки продукції з урахуванням їх отримання частинами та часткового відвантаження продукції) [3]:

“Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, одержана від інших осіб у рахунок платежів для поставлення готової продукції, інших активів, виконання робіт і послуг, при включенні до складу доходу звітного періоду перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату одержання авансу. У разі одержання від покупця авансових платежів в іноземній валюті частинами та відвантаження частинами покупцеві немонетарних активів (робіт, послуг) дохід від реалізації активів (робіт, послуг) визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів, виходячи з послідовності одержання авансових платежів”

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” [2]	Податковий кодекс України [1]
<p>пп. 7. 3. 2 Витрати, понесені (нараховані) платником податку в іноземній валюті протягом звітного періоду у зв’язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких належить до валових витрат такого платника податку, визнаються у сумі, що має дорівнювати балансовій вартості такої іноземної валюти, визначеної згідно із положеннями підпунктів 7. 3. 1, 7. 3. 4, 7. 3. 6 цієї статті, і не підлягають перерахуванню у зв’язку із зміною обмінного курсу гривні протягом такого звітного періоду.</p>	<p>пп. 153. 1. 2 Витрати, здійснені (нараховані) платником податку в іноземній валюті у зв’язку з придбанням у звітному податковому періоді товарів, робіт, послуг, у встановленому порядку включаються до витрат такого звітного податкового періоду шляхом перерахування в національну валюту тієї частини їх вартості, що не була раніше оплачена, за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, що діяв на дату визнання таких витрат згідно з цим розділом, а в частині раніше проведеної оплати – за таким курсом, що діяв на дату здійснення оплати.</p>

Якщо до сьогодні для нарахування валових витрат з придбання товарів та робіт мало значення походження валюти, якою здійснені розрахунки з постачальником (чи то експортна виручка, чи валюта, придбана за гривні або конвертована з іншої валюти, тощо), то згідно з Податковим кодексом, при оприбуткуванні ТМЦ або послуг потрібен тільки курс валюти за даними НБУ на дату такого оприбуткування (зокрема, для ТМЦ – за даними ВМД), а при їх попередній оплаті можна буде скористатися нормами абз. 1 п. 6 П(С)БО 21 “Вплив змін

валютних курсів”, в якому йдеться про сплату авансу для подальшої поставки продукції з урахуванням їх сплати частинами та часткового отримання продукції, хоча прямо цим пунктом не зазначено, що облік витрат, здійснених в іноземній валюті у зв’язку з придбанням товарів, робіт, послуг, здійснюється відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” [2]	Податковий кодекс України [1]
<p>пп. 7. 3. 3 Балансова вартість заборгованості, основна сума якої (без процентів, комісій та винагород) виражена в іноземній валюті, відображається у податковому обліку платника податку шляхом перерахунку її суми в гривні за офіційним (обмінним) курсом Національного банку України, що діяв на дату її оприбуткування (виникнення).</p>	<p>п. 153. 1. 3 Визначення курсових різниць від перерахунку операцій, виражених в іноземній валюті, заборгованості та іноземної валюти здійснюється відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку. При цьому прибуток (позитивне значення курсових різниць) ураховується у складі доходів платника податку, а збиток (від’ємне значення курсових різниць) ураховується у складі витрат платника податку.</p>

На відміну від законодавства, яке діяло до 1 січня 2011 року та згідно з яким перерахунок заборгованості проводився тільки за фінансовими кредитами та нарахованими відсотками за кредит, за фінансовим лізингом та відносинами боргу, що засвідчені балансовою вартістю цінних паперів, Податковим кодексом передбачено проводити перерахунок заборгованості згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Такими заборгованостями згідно з П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” та П(С)БО 11 “Зобов’язання” є заборгованість за розрахунками з постачальниками, покупцями та іншими дебіторами і кредиторами.

Застосовувати ці перерахунки треба з дотриманням норм п. 7 та п. 8 П(С)БО 21, тобто поділяючи їх на монетарні та немонетарні [3]:

“7. На кожну дату балансу: а) монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу; б) немонетарні статті, які відображені за історичною собівартістю і зарахування яких до балансу пов’язано з операцією в іноземній валюті, відображаються за валютним курсом на дату здійснення операції;

8. Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату здійснення розрахунків та на дату балансу”.

Таким чином, монетарні заборгованості, дебіторська за розрахунками з покупцями та кредиторська за розрахунками з постачальниками та іншими кредиторами, виражена в іноземній валюті, підлягає перерахунку на день її погашення та на дату балансу.

Курсові різниці від такого перерахунку треба буде відобразити або у складі доходів, або у складі витрат. Також перерахунку з визначенням курсових різниць підлягатимуть залишки валюти на валютних рахунках у банках та в касі підприємств на дату балансу, що збігається з чинними на сьогодні нормами Закону про прибуток.

Окрім цього, визначення курсових різниць з відображенням їх у складі доходів та витрат слід буде проводити за операціями руху валютних коштів на банківських рахунках, що не передбачено було Законом про прибуток.

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” [2]	Податковий кодекс України [1]
<p>пп. 7. 3. 4</p> <p>У разі купівлі іноземної валюти за гривні валові витрати або валові доходи платника податку не змінюються. Сума гривень, сплачена платником податку у зв'язку з такою купівлею (без урахування комісійних або вартості інших послуг осіб, що здійснюють конверсійні (обмінні) операції за дорученням платника податку), вважається балансовою вартістю такої іноземної валюти.</p> <p>У разі купівлі однієї іноземної валюти за іншу іноземну валюту балансова вартість придбаної іноземної валюти визначається на рівні балансової вартості іноземної валюти, що була продана.</p>	<p>Пп. 153. 1. 4</p> <p>У разі придбання іноземної валюти до складу відповідно витрат або доходів звітного періоду включається позитивна або від'ємна різниця між курсом іноземної валюти до гривні, за яким придбавається іноземна валюта, та курсом, за яким визначається балансова вартість такої валюти.</p>

Відповідно до чинного законодавства, при купівлі іноземної валюти як за гривні, так і при конвертації валюти не виникали ані валові доходи, ані валові витрати, тобто ці операції не оподатковувалися.

Згідно з Податковим кодексом за цими операціями виникатимуть або доходи, або витрати у вигляді курсових різниць, розрахованих між курсом придбання валюти (це комерційний курс, встановлений банком) та курсом НБУ, що діяв на дату звітного балансу [4].

Наші зауваження стосовно визначення цього курсу наведені нижче, при визначенні терміна “балансова вартість валюти”.

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” [2]	Податковий кодекс України [1]
<p>пп. 7. 3. 5</p> <p>У разі продажу іноземної валюти за гривні валові доходи платника податку збільшуються на суму гривень, отриманих від покупця у зв’язку з таким продажем, а валові витрати такого платника податку збільшуються на суму балансової вартості такої іноземної валюти.</p>	<p>пп. 153. 1. 4</p> <p>У разі здійснення операцій з продажу іноземної валюти та банківських металів до складу доходів або витрат платника податку відповідно включається позитивна або від’ємна різниця між доходом від продажу та балансовою вартістю такої валюти, металів або вартістю на дату здійснення операції, якщо вона була проведена після дати звітного балансу.</p>

Перша відмінність полягає в тому, що раніше до 1 січня 2011 року окремо відображалися доходи від продажу валюти у складі валових доходів та валові витрати в сумі балансової вартості проданої валюти.

Згідно з Податковим кодексом буде визначатися тільки різниця між сумою доходу від продажу та вартістю проданої валюти, яка і буде відображена у складі доходів або витрат.

Окремо при цьому слід звернути увагу на питання визначення вартості проданої валюти.

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” [2]	Податковий кодекс України [1]
<p>пп. 7. 3. 6</p> <p>Платник податку самостійно обирає метод оцінки балансової вартості іноземної валюти за середньозваженою вартістю або ідентифікованою вартістю.</p> <p>Зміна методу оцінки балансової вартості іноземної валюти протягом податкового року для цілей податкового обліку не дозволяється.</p>	<p>пп. 153. 1. 4</p> <p>Термін “балансова вартість іноземної валюти” для цілей цього підпункту означає вартість іноземної валюти, визначену за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, на дату звітного балансу.</p> <p>Термін “вартість іноземної валюти на дату здійснення операції” для цілей цього підпункту означає вартість іноземної валюти, визначену за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, на дату здійснення операції.</p>

Визначення балансової вартості валюти було врегульоване нормами пп. 7. 3. 6 Закону про прибуток, згідно з яким метод оцінки балансової вартості валюти може визначатися за середньозваженою вартістю або ідентифікованою вартістю, але з дотриманням визначення її балансової вартості залежно від її походження.

Згідно з Податковим кодексом балансова вартість валюти, яку треба буде застосовувати при проведенні операцій з купівлі та продажу валюти, визначатиметься за курсом, що діяв на кожну дату **звітного балансу**, а такими датами згідно із ст. 13 Закону “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” є останній день кварталу, тобто: 31 березня, 30 червня, 30 вересня та 31 грудня.

Тобто не зовсім зрозуміло – тільки курси валют на вказані дати будуть формувати балансову вартість валюти у разі її продажу, а також брати участь у порівнянні курсів у разі придбання валюти? Бо всі операції з купівлі та продажу валюти, які здійснюватимуться на всі ці чотири дати, будуть операціями, проведеними або після дати звітного балансу, або ще до її настання.

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” [2]	Податковий кодекс України [1]
<p>пп. 7.3.7 До валових витрат платників податку – суб’єктів валютного ринку належать також будь-які витрати, пов’язані з оплатою послуг інших осіб, що здійснюють конверсійні (обмінні) операції за дорученням таких платників податку.</p>	<p>пп. 153.1.4 Також до витрат належать витрати на сплату збору на обов’язкове державне пенсійне страхування з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню та інших обов’язкових платежів, пов’язаних з придбанням іноземної валюти.</p>

Відмінність у застосуванні цих норм полягає в тому, що Податковим кодексом обмежені витрати від провадження валютних операцій тільки витратами на сплату обов’язкових платежів при придбанні валюти.

А от при продажу валюти збір на обов’язкове державне пенсійне страхування не встановлено, але є інші платежі (наприклад, комісія банку), про які не йдеться в цій нормі Податкового кодексу, але витрати на які мають місце при продажу валюти.

Також існує комісія банку при конвертації валюти, комісії іноземних банків із зарахування валютних надходжень, яка утримується із валютних надходжень на користь резидентів.

Висновки. Узагальнююче вищевикладене, можна дійти висновку, що до прийняття Податкового кодексу відмінність у відображенні курсових різниць полягала у неузгодженості питання бухгалтерського і податкового обліку, зокрема, в перерахунку активів підприємства, виражених в іноземній валюті. Зробивши порівняльну характеристику обліку курсових різниць при здійсненні експортно-імпорتنих операцій, слід зазначити, що в основу змін питань їх податкового обліку було покладено П(С)БО 21, що дозволяє при незначних коливаннях

курсу валют застосовувати курс, який дорівнює середньому курсу за тиждень або місяць.

Література:

1. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: [прийнятий Верховною радою України від 02.12.2010 № 2755-VI]. – Електронні дані. – Режим доступу: <<http://zakon.nau.ua>>.

2. Про оподаткування прибутку підприємства. Закон України від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua>>.

3. П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів”. Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193 [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: [http: <http://zakon.rada.gov.ua>](http://zakon.rada.gov.ua).

4. Балабайкіна Н. Варіанти розрахунку курсових різниць : [текст] // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 3. – С. 35-39.